OPENING CONFERENTIE
21 januari 2020

Mirjam van Oers
Directeur SWV VO 30 06

11 jaar oud was ik toen ik trots de trap op ging. Die trap leidde naar het enige lokaal op de bovenverdieping. Toen ik die trap opging, wist ik dat ik eindelijk in groep 8 zat en bij de groten van de school hoorde. In groep 8 had ik het beste jaar van mij hele basisschooltijd. Dat kwam door mijn meester, laten we hem Harrie noemen voor de AVG. In dat jaar heb ik ontzettend veel geleerd: projecten bedenken en uitvoeren, organiseren, samenwerken etc. Zaken die we nu 21e-eeuwse vaardigheden noemen. Ik had namelijk iets ontdekt: Als ik een project deed, dan liet meester Harrie mij mijn gang gaan. Ook op vrijdagochtend als ik liever de gymles oversloeg. Ik leerde super veel bij meester Harrie, juist omdat hij mij mijn gang liet gaan.

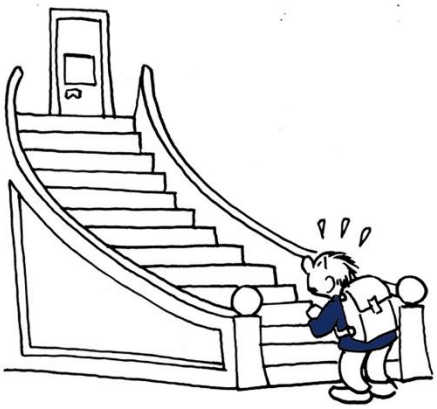

Op diezelfde trap liep ook Max. Hij was in groep 7 bij ons in de klas gekomen. Die trap was voor hem elke keer een kwelling. De trap naar het lokaal waar de klasgenoten hem uitlachten en buitensloten of erger nog: opsloten in het voorraadhok. Meester Harrie liet de klas haar gang gaan…

Er zijn maar weinig mensen die wel eens het jaarverslag van het samenwerkingsverband hebben gelezen. Ook al doe ik nog zo mijn best om een goed verhaal te schrijven, ik snap ook wel waarom de meesten van jullie dit stukje literatuur toch het liefst links laten liggen. Dat is in een notendop waarom deze conferentie er is. Als samenwerkingsverband krijgen wij van de overheid een behoorlijk bedrag. Daarvoor moeten we zorgen dat iedere jongere in Oss, Uden, Meierijstad, Landerd en Bernheze passend onderwijs krijgt. Daarom wil ik graag vertellen wat we doen met dat geld, wat we ermee bereiken en welke uitdagingen we nog voor ons hebben.

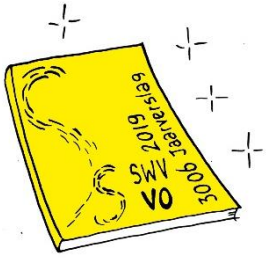

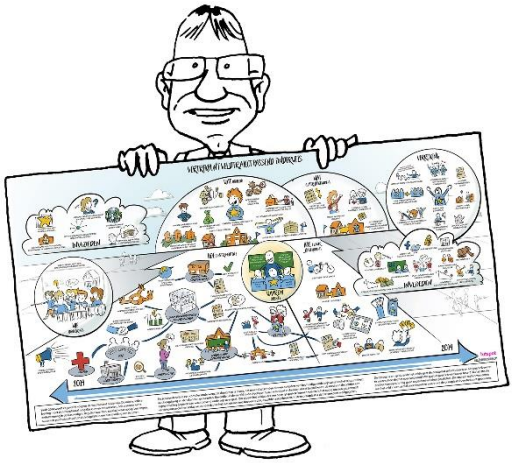

2020 is een spannend jaar voor passend onderwijs. Minister Slob presenteert dit jaar de opbrengsten van de landelijke evaluatie. Maar wat moet er nou eigenlijk precies geëvalueerd worden? Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft een praatplaat gemaakt, waarin ze hebben geprobeerd om het onderwerp passend onderwijs samen te vatten. De omvang van de tekening geeft wel aan hoe complex het begrip eigenlijk is. De ideeën bij passend onderwijs zijn de afgelopen jaren beetje bij beetje verschoven en aangevuld. Een kruipend concept noemen ze dat. Bovendien roept het begrip passend onderwijs nogal wat verwachtingen op. Verwachtingen die soms zo ver kunnen gaan als individueel onderwijs.

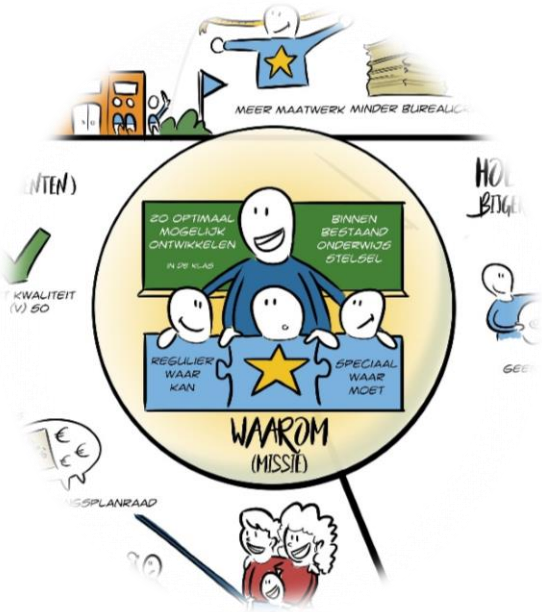

Laten we eerst even helemaal inzoomen op het doel van het onderwijs in het algemeen. Uiteindelijk gaat het erover dat kinderen zich ontwikkelen. Dat ze de potentie die ze in zich hebben waar kunnen maken, aanspraak kunnen maken op hun talenten en straks mee kunnen doen in de maatschappij. Dát is de opdracht van het onderwijs. De opdracht van passend onderwijs is om dít ook te realiseren voor kinderen en jongeren voor wie dat niet vanzelfsprekend goed gaat. Het gaat om kinderen die met zichzelf in de knoop zitten, al dan niet met een lastige thuissituatie, kinderen die langdurig ziek of lichamelijk gehandicapt zijn, of kinderen die moeite hebben om te leren op de manieren die wij standaard aanbieden in het onderwijs.

In 2014 is passend onderwijs van start gegaan. Er is toen een hele belangrijke verandering doorgevoerd. Scholen werden verplicht om te gaan samenwerken met als doel om voor ieder kind in de regio een passende plek te realiseren. Vanaf dat moment moesten ze dat bovendien gaan doen met een vast budget. Scholen gingen van onafhankelijk naar afhankelijk. Scholen moesten van eigen regie naar gedeeld eigenaarschap. Dat is best complex in een onderwijsstelsel, waarbinnen scholen ook met elkaar moeten concurreren om leerlingen.

Deze video gaat over de **netwerksamenwerking** in onze regio. In de video is te zien dat er de afgelopen jaren flinke stappen zijn gezet om elkaar te vinden, vooral op het niveau van schoolleiders. Vertrouwen is voorwaardelijk voor samenwerking en solidariteit en dat wordt steeds sterker. Er worden ook uitdagingen genoemd. Daarvoor hebben we de sterke basis die er nu ligt hard nodig. Een van die thema's is toekomstbestendigheid. Kunnen we niet alleen nu, maar ook over 2, 5 of 10 jaar een passende plek voor iedere jongere garanderen?

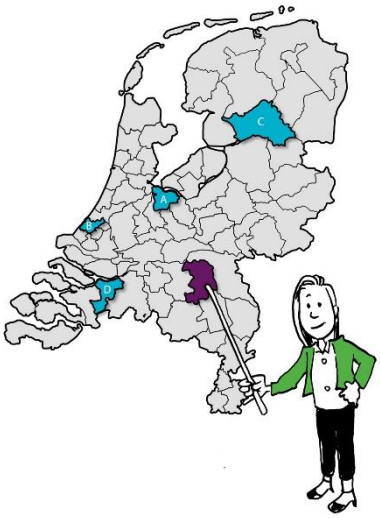

Ik heb vier samenwerkingsverbanden uitgelicht om een beeld te krijgen over hoe wij ervoor staan. Met welke regio zou ons samenwerkingsverband het beste te vergelijken zijn?

A. Het Gooi
B. Den Haag
C. Emmen en omstreken
D. Roosendaal en omgeving

Verderop ontdek je het antwoord.

De afgelopen tijd zijn er weer de nodige krantenkoppen voorbij gekomen over het speciaal onderwijs: scholen barsten uit hun voegen, wachtlijsten, dat soort thema's. Als je naar de grafiek hiernaast kijkt, dan zie je het landelijk gemiddelde van de deelname aan het voortgezet speciaal onderwijs in de periode 2011-2017. Het percentage gaat over het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs ten opzichte van het aantal kinderen in het regulier voortgezet onderwijs.

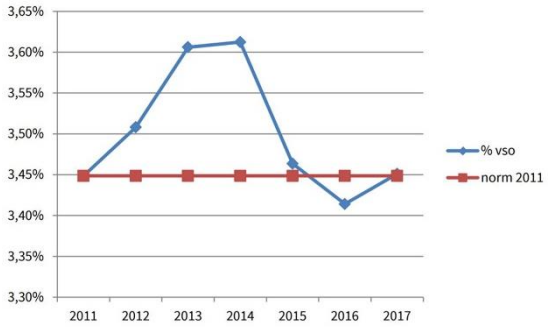

Bron: Koopman, P., & Ledoux, G. (2018). Trends in verwijzingen speciaal onderwijs, 2011-2017. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

Als de ontwikkelingen in onze regio toegevoegd worden, dan krijg je het volgende beeld:

We lopen uit de grafiek!

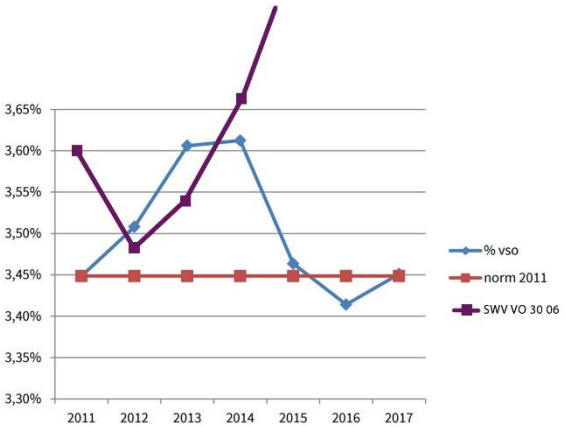

Hiernaast de aangepaste versie.
Twee zaken vallen op:

1. Als de schaal veranderd wordt, dan blijkt het landelijke niveau van deelname deze hele periode rond de 3,5% te liggen.
2. En, de olifant in de kamer, ons deelnamepercentage is jaar na jaar gestegen. Een stijgende trend die overigens al is ingezet voor de start van passend onderwijs.

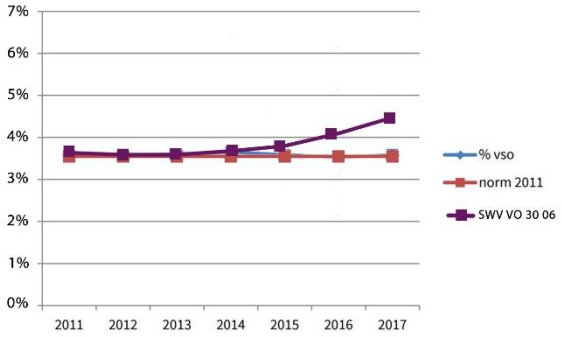

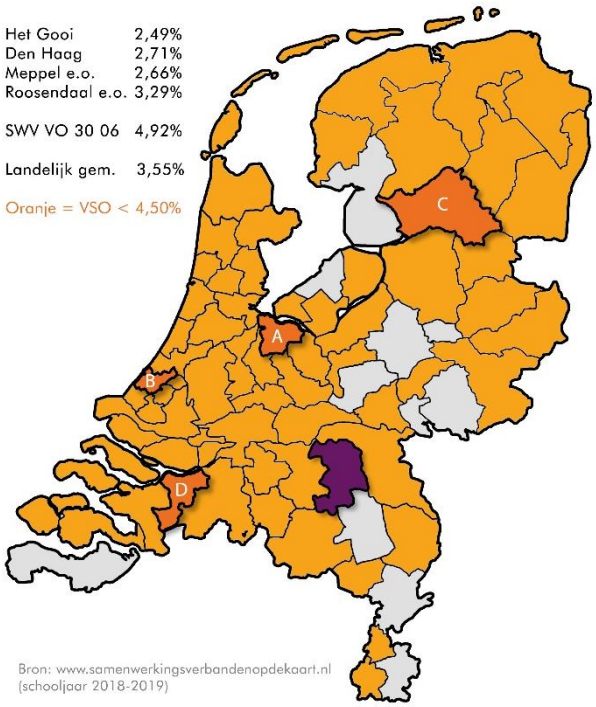

Terug naar de meerkeuzevraag over de regio's. Zo verhouden de vier andere regio's zich tot ons samenwerkingsverband: Alle vier de regio's hebben een fors lager deelnamepercentage van speciaal onderwijs. Net als de meeste andere regio's in Nederland trouwens.

Hoe kan het dat jongeren in al die andere regio's minder snel naar het speciaal onderwijs gaan, dan bij ons? Daar zijn nauwelijks verklaringen voor te vinden. Het lijkt niet te komen door de hoeveelheid geld een regio heeft. De enige aanwijzingen die landelijke onderzoekers tot nu toe hebben kunnen vinden gaan over de meer zachte factoren: Wordt de visie door iedereen gedeeld en gedragen? Is passend onderwijs ook - of zelfs vooral - iets van docenten? Ervaren zij eigenaarschap? Wordt er samengewerkt en is er een lerende gemeenschap?

Zoals ik eerder aangaf krijgt een samenwerkingsverband een vast budget van het rijk. Voor ons samenwerkingsverband is dat in het totaal zo'n 20 miljoen euro per jaar. Om jullie een inschatting te geven hoeveel dat is: je kunt daar 250 tot 300 fulltimers voor inzetten. Dit budget wordt voor een groot deel bepaald door geld dat we ontvangen voor zware ondersteuning, voor speciaal onderwijs dus. Een ander aanzienlijk deel van ons budget komt binnen voor leerwegondersteunend onderwijs, LWOO, van oudsher ingezet in het VMBO.

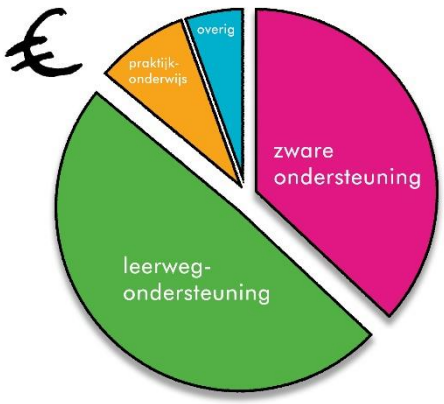

Het grootste deel van dit budget wordt door de scholen besteed aan klassenverkleining. Het geld voor het speciaal onderwijs heeft de overheid in de afgelopen jaren al opnieuw verdeeld over de samenwerkingsverbanden, zodat de regio's gelijkgetrokken zijn qua budget per leerling. Voor LWOO heeft de overheid nog gewacht. Het ministerie kon in de jaren voor 2014 geen goede manier vinden om het geld te verdelen en daarom hebben ze voorlopig het budget van 2012 maar bevroren.

Hier weer een kaart van Nederland. Maar nu met het aantal leerlingen dat in 2012 een LWOO indicatie had. Wie is de winnaar? Regio Brabant Noordoost. Ook hier geldt dat nog niemand heeft kunnen aantonen waarom er in het land zulke grote verschillen tussen de samenwerkingsverbanden zijn.

Als je die beelden naast elkaar legt dan zie je het volgende patroon ontstaan. Wij krijgen gemiddeld genomen meer geld voor ondersteuning in het reguliere VO én we verwijzen bovengemiddeld veel leerlingen naar het speciaal onderwijs. 'Hoe dan?' zouden onze jongeren zeggen.

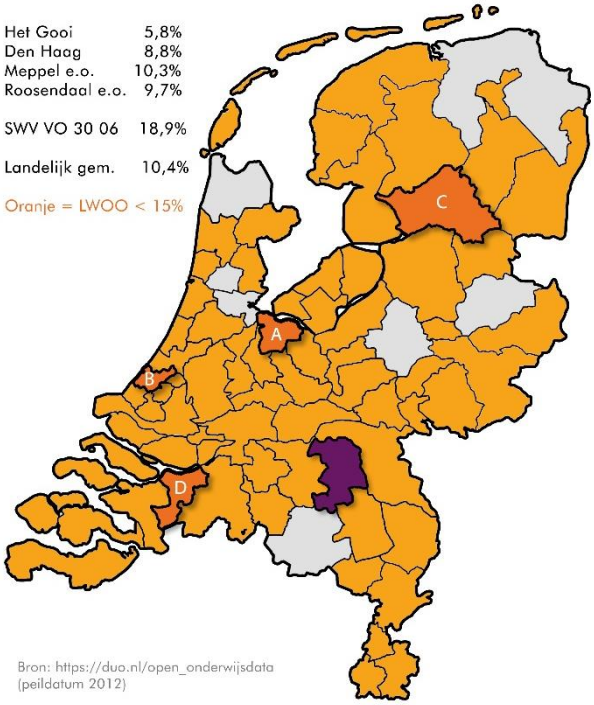

We moeten er serieus rekening mee houden dat ook het geld voor leerwegondersteuning anders verdeeld gaat worden over het land. We zitten nu nog ruim in onze jas, maar zijn wel dikker geworden. Onze jas gaat echter ook nog in de kookwas tot een maatje medium. We moeten dan met hetzelfde budget toekunnen als andere samenwerkingsverbanden al jaren doen. Dat vraagt om een kritische blik op wat we de afgelopen jaren hebben gedaan. Hoe effectief zijn de verschillende activiteiten rondom passend onderwijs? Wat kunnen we efficiëntere organiseren? En wat kunnen we misschien ook schrappen?

Deze video hebben we gemaakt om te laten zien hoe we werken aan **samen steeds beter**. Fijn om te zien hoe de mensen die dicht bij de leerlingen staan elkaar steeds meer weten te vinden. En fijn dat wij als samenwerkingsverband daar een platform voor kunnen bieden.

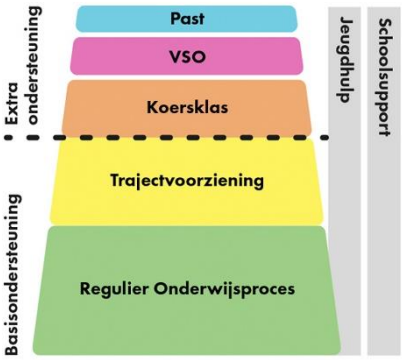

We moeten in beweging blijven. In de afgelopen jaren is de nieuwe ondersteuningsstructuur ingevoerd:

- ✓ Een trajectvoorziening op elke reguliere locatie;
- ✓ Koersklassen;
- ✓ Past;
- ✓ Een duidelijke plek voor het VSO;
- ✓ En daarbij inzet van schoolondersteuners vanuit het samenwerkingsverband.

We hebben eveneens een duidelijke collectieve ambitie vastgesteld. Thuisnabijheid is een kernbegrip. Wij vinden het belangrijk dat jongeren onderwijs kunnen volgen in hun eigen sociale omgeving. Doorstromen vanuit succes is het andere uitgangspunt. Wij willen dat jongeren met een ondersteuningsbehoefte vanuit een succeservaring door kunnen stromen naar minder intensieve ondersteuning. Daarvoor moeten we passend insteken. Niet te licht, maar ook niet zwaarder dan nodig. Niet falen, opschalen en afbranden, maar doorstromen vanuit succes.

Deze ambities zijn nog niet behaald. Als je in deze regio woont en je bent aangewezen op het speciaal onderwijs, dan is de kans nog steeds bijna 50% dat je dat elke dag een flinke tijd in een taxibusje zit en de regio uit rijdt. Gelukkig zitten we inmiddels wel onder het landelijk gemiddelde. Met dank aan het speciaal onderwijs - met name De Sonnewijser - die door een breder aanbod steeds meer jongeren thuisnabij kan bedienen. Door de koersklassen kunnen jongeren nu op meer plekken dan alleen in Oss intensieve ondersteuning binnen het regulier VO vinden. Ook dat draagt bij aan thuisnabij passend onderwijs. De eerste jongeren zijn bovendien al succesvol doorgestroomd vanuit de koersklas naar reguliere klassen.

Er stromen echter ook jongeren door van koersklassen naar het speciaal onderwijs. Juist deze leerlingen zijn als een kanarie in de kolenmijn. De knelpunten die in de opstart van de koersklassen worden ervaren zijn signalen voor wat in algemene zin aandacht behoeft in de scholen. Op de ene plek kan het pedagogisch handelen van vakdocenten nog versterkt worden. Op een andere plek is het de samenwerking met ouders die beter kan. En op de derde plek zijn docenten nog wat huiverig voor jongeren met een ondersteuningsbehoefte.

In dit licht moet ik het ook even hebben over de term inclusie. Dit woord wordt steeds vaker verbonden aan de term passend onderwijs, alhoewel het zeker niet hetzelfde is. Er wordt bovendien wisselend tegenaan gekeken. De mensen die denken dat we de keuze nog kunnen maken of we inclusie zien zitten moet ik teleurstellen. Het thema inclusie staat sinds kort namelijk actief op de agenda van de overheid. In 2006 heeft Nederland een verdrag van de Verenigde Naties ondertekend. Het doel van dit verdrag is dat ieder mens ongeacht zijn of haar handicap gelijkwaardig, zonder drempels en naar vermogen mee kan doen aan de maatschappij.

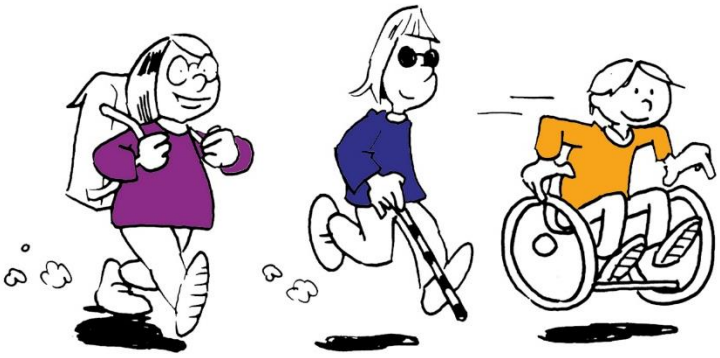

In 2016 heeft Nederland dit verdrag ook daadwerkelijk geratificeerd, maar we voldoen er nog lang niet aan. Exclusie, het buitensluiten van mensen bijvoorbeeld door ze toegang tot scholen of werk te ontzeggen druist hier tegenin. Kinderen met en zonder beperking *moeten* in een inclusieve maatschappij samen naar school kunnen.

Ik verwacht overigens dat het niet zo snel gaat dat over een paar jaar al jongeren zware beperkingen in reguliere klassen zitten. Er wordt nadrukkelijk gesproken over een inclusieve*re* samenleving. Naast de evaluatie passend onderwijs loopt nu ook een veldverkenning over inclusief onderwijs. Door OCenW wordt met allerlei partijen verkend hoe ver we kunnen, willen en moeten gaan qua inclusie. En wat daar dan voor nodig is. Wij zijn zelf ook al op weg. Met koersklassen binnen de reguliere scholen en intensievere samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs zitten we al op de route naar inclusiever onderwijs. Welke bestemming de overheid precies voor ons in petto heeft en hoe we daar gaan komen weten we op dit moment nog niet.

Terug naar passend onderwijs in het nu. Je kunt vanuit twee perspectieven kijken naar passend onderwijs.

Is passend onderwijs dat je iets doet *naast het reguliere onderwijsproces*? Tref je voorzieningen om die kinderen voor wie het niet vanzelf gaat iets extra's te bieden?

Of is passend onderwijs in de eerste plaats *heel goed onderwijs, waarbinnen optimaal afgestemd wordt* op ieder kind? In dit perspectief maak je het primaire proces dus zo passend mogelijk en breng je ondersteuning naar de klas.

Een extern bureau heeft afgelopen jaar voor ons een nulmeting gedaan voor de nieuwe ondersteuningsstructuur: waar staan we nu? Conclusie was dat de scholen in ons samenwerkingsverband nu vooral werken vanuit dat eerste perspectief: je hebt klassen en daar omheen organiseren we ondersteuning. Dat doen de scholen overigens behoorlijk goed: jongeren worden goed begeleid, wel veelal buiten de klas. Natuurlijk zijn daar wel verbeteringen te halen, maar het effect op de verwijzingen naar koersklassen en het speciaal onderwijs is waarschijnlijk beperkt. De verklaring daarvoor is simpel: Als we jongeren met een ondersteuningsbehoefte vooral buiten de klas helpen, dan kan in de klas maar weinig veranderen. Het geld kan immers maar één keer ingezet worden en de noodzaak tot aanpassingen in de klas blijft beperkt. Dit beeld sluit aan bij de landelijke bevindingen over speciaal onderwijs: die regio's waar de docenten eigenaar zijn van de ondersteuning, zijn beter in de begeleiding van leerlingen in het reguliere onderwijs. Dan kan de ondersteuning naar de klas, in plaats van de leerling naar de ondersteuning. De vraag wat we in onze regio met deze inzichten gaan doen, ligt nu voor.

In deze nulmeting zijn ook van elke school docenten bevraagd. De meeste docenten blijken best open te staan voor meer integrale ondersteuning en sommigen zien dat ook expliciet als volgende stap. Maar tegelijkertijd is er ook onzekerheid over hoe dit in de praktijk te doen. Er is bijvoorbeeld de angst dat de aandacht voor de ene leerling ten koste gaat van de andere leerling. Het is spannend om verschil te maken in aanpak tussen leerlingen. Ga je daarbij uit van eerlijk delen of van gelijke kansen?

Net als andere docenten in het land, zeggen de docenten ook hier dat er een hoge werkdruk is. Het helpt dan niet dat de term passend onderwijs soms leidt tot hoge en irreële verwachtingen bij ouders en ook bij docenten zelf.

Tegelijkertijd wil ik ook wel stof tot nadenken geven op de verbinding tussen passend onderwijs en werkdruk. Uit landelijk onderzoek blijkt dat het aantal leerlingen dat extra aandacht behoeft sinds jaar en dag ongeveer gelijk is met 20 tot 25% per klas. Let wel, dit geven docenten zelf aan. Om dat beeld nog wat aan te scherpen: we hebben in dit samenwerkingsverband nu meer voorzieningen voor jongeren met een ondersteuningsbehoefte dan in de jaren hiervoor. En we hebben in deze regio, zoals ik eerder heb laten zien, meer geld per leerling beschikbaar voor ondersteuning dan in de rest van het land. Met de nieuwe ambitie rondom thuisnabijheid en doorstromen vanuit succes én de nieuwe ondersteuningsstructuur zijn er belangrijke ingrediënten om te werken aan toekomstbestendig passend onderwijs. We hoeven het eindpunt niet te kennen om er naartoe te kunnen bewegen.

Eén ingrediënt heeft echter nog weinig aandacht gehad: de mensen die het doen. Dat passend onderwijs mensenwerk is wil ik graag illustreren met behulp van de derde en laatste video. Deze video gaat over een andere uitdaging in onze regio: **de doorlopende ondersteuning van primair onderwijs naar voortgezet onderwijs** versterken. Het is mooi om te zien hoe mensen die elkaar vinden samen kunnen zorgen voor een soepele overgang. Maar dat is nog niet vanzelfsprekend. Zoals mijn collega uit het PO, Joris Elbers, aangeeft is er nog een wereld te winnen in het kennen van elkaars praktijk. Wat kan er van elkaar verwacht en geleerd worden? Dit zie ik overigens op meerdere grensvlakken met het voorgezet onderwijs terug. Het speelt tevens op de grens met het vervolgonderwijs.

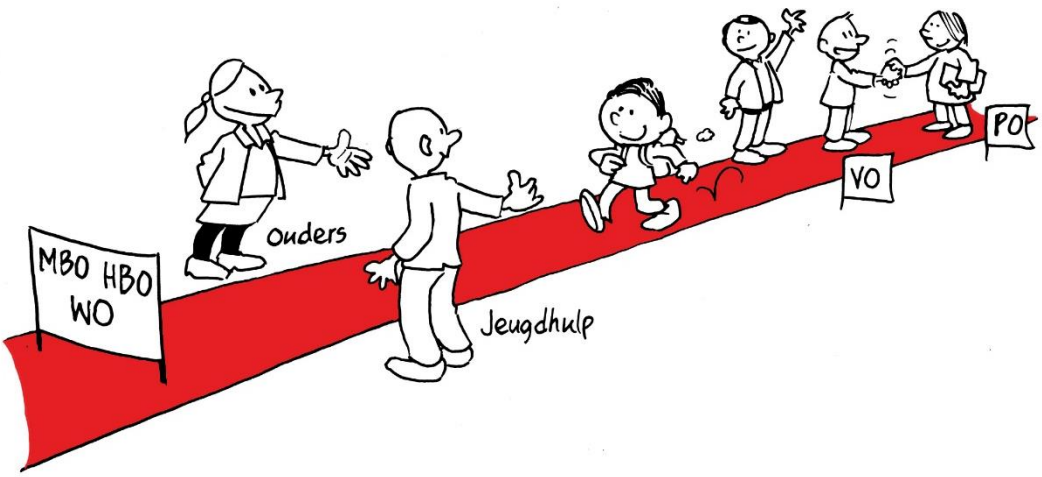

De aansluiting met jeugdhulp is in de eerste video over netwerksamenwerking genoemd als ontwikkelpunt. We hebben in deze regio gelukkig nauwelijks thuiszitters. Maar voor de thuiszitters die we hebben, geldt dat de situatie zo complex is dat het niet genoeg is om alleen het onderwijs aan te passen. We moeten gezamenlijke plannen maken met jeugdhulp. Als het thuis niet goed gaat, dan komt dat namelijk vrijwel altijd de klas in. De school kan echter zelden oplossen wat thuis knelt. Waar passend onderwijs in ontwikkeling is, geldt dat minstens net zo zeer voor jeugdhulp. Dus de samenwerking met jeugdhulp, hoe zeer we vanuit ons hart ook willen, daar hebben we echt nog stappen in te zetten. De manier waarop de samenwerkingsverbanden de afgelopen maanden betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van de beleidsplannen jeugd van de gemeenten geeft mij echter goede hoop.

Toen ik jong was dacht ik dat de maatschappij een soort natuurlijke orde kende. Dat de systemen, structuren en regels die we kennen vanzelfsprekend en onveranderbaar zijn. Inmiddels weet ik wel beter. Alles is mensenwerk. Of het nou gaat om het bedenken van de formulieren van het samenwerkingsverband, de samenwerking met ouders en leerling of het zoeken naar mogelijkheden in een school...

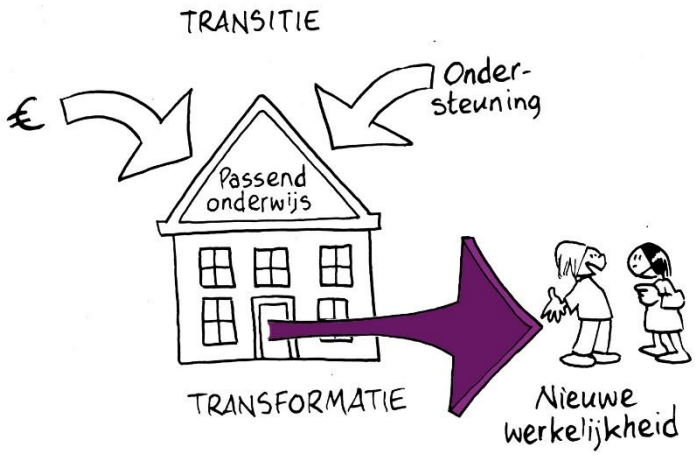

Bij de grote veranderingen waar we in zitten wordt onderscheid gemaakt tussen transitie en transformatie.

De transitie, het verplaatsen van verantwoordelijkheden en geld naar de regio, is wel zo'n beetje klaar. Ook onze eigen transitie van de nieuwe ondersteuningsstructuur is in de basis af.

De *transformatie* staat echter nog maar aan het begin. Transformatie gaat over het maken van die nieuwe werkelijkheid. Een werkelijkheid waarin mensen centraal staan en niet de systemen. Dat doen we door stapje voor stapje te verbeteren. Want vele kleine verbeteringen leiden samen tot grote veranderingen. Geen revolutie, maar evolutie.

Er komt veel op het onderwijs af. Neem de nieuwe onderwijsconcepten, maatwerk-diploma's, profielen in het VMBO, versterkt techniekonderwijs, lerarentekort, projecten voor meerbegaafde leerlingen, voorbereiding op banen die nog niet bestaan en zo kan ik nog wel even doorgaan. Als elk onderwerp los van de rest wordt aangepakt, dan is werkdruk onvermijdelijk. Knappe koppen die door de bomen het bos nog kunnen zien. Maar daarboven hangt eigenlijk één parapluthema: de noodzaak om het onderwijs te flexibiliseren.

Als we aan die opdracht de ontwikkelingen van passend onderwijs koppelen, dan ontstaan er misschien wel meer mogelijkheden dan we nu kunnen voorzien. Die transformatie gaat niet vanzelf. Het vraagt op alle niveaus om onderwijsprofessionals die het bestaande systeem uit willen dagen. Mensen die pro-actief, creatief en reflectief zijn en die willen samenwerken. De bodem is in ieder geval vruchtbaar hier in Agrifood Capital.

Iedereen heeft een rol in de transformatie. Soms is het zo eenvoudig als voor die ene ouder besluiten dat het geen 10-minutengesprek op school moet zijn, maar een kopje koffie thuis. En om terug te komen op de hoge verwachtingen bij de term passend onderwijs: we moeten ook durven zeggen dat passend onderwijs niet gaat over de perfecte onderwijssituatie voor dat ene kind, maar goed genoeg voor alle kinderen. Ik probeer landelijk mijn steentje ook bij te dragen door het thema 'kostprijs' van passend onderwijs te agenderen. Ik vind dat als we in Nederland ons hart vol hebben van een passende en misschien zelfs wel inclusieve plek in de maatschappij voor iedereen, dat het onderwijs daartoe ook financieel voldoende moet worden uitgerust. We leven in een welvarend land. Aan de overheid om de daad bij het woord te voegen.

Waar het gaat over zelf regie pakken mogen wij als samenwerkingsverband trots zijn op onze kwaliteitszorg. We gebruiken cijfers, maar de verhalen staan centraal. We hanteren het uitgangspunt 'geïnformeerd vertrouwen': *Laat zien dat je het goed doet en leer van wat beter kan.* Door ondersteuningscoördinatoren, schoolleiders en andere betrokkenen wordt regelmatig gereflecteerd: Waar staan we nu? Waar willen we naartoe? Hoe gaan we dat bereiken? Zo komen de losse gegevens samen tot een verhaal. Bij elkaar opgeteld vormen deze verhalen het jaarbeeld van het samenwerkingsverband. Het verhaal dat vandaag centraal staat. Ook de posters over de innovaties en de sessies bij de conferentie zijn allemaal pagina's in dit boek.

Dat brengt me bij de afsluiting van mijn verhaal. Een omvangrijk verhaal waarvan ik me kan voorstellen dat je de inhoud niet helemaal kan onthouden. Als onderstaande drie zinnen blijven hangen, dan zal ik je niet meer verplichten om het jaarverslag te lezen als dat over een paar maanden af is:

Stap voor stap samen steeds beter.

We hoeven het eindpunt niet te zien om in beweging te blijven.

(Passend) onderwijs is mensenwerk: durf de systemen uit te dagen.

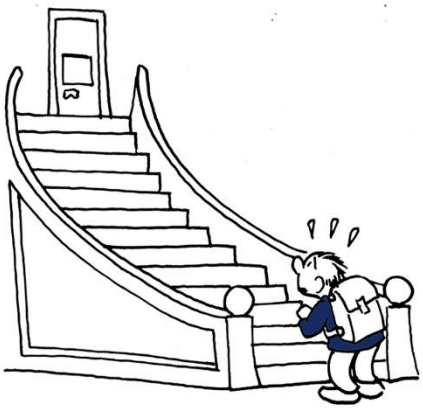

Als ik terug kon gaan naar begin jaren negentig dan zou ik meester Harrie zo graag nog dit willen vertellen: ‘Door mij mijn gang te laten gaan heb ik geweldige kansen gehad om *mijn* talenten waar te maken. Door die zelfde aanpak, de klas haar gang laten gaan, miste Max juist kansen om *zijn* talenten waar te maken. Door ons gelijk te behandelen vergroot onze kansenongelijkheid. Als je ons verschillend durft te behandelen, dan maak jij ook het verschil voor Max en vele kinderen als Max.’

Passend onderwijs in dit samenwerkingsverband gaat erover dat ieder kind succesvol mee kan doen, naar eigen vermogen. Nu en later in de maatschappij. Ik wil je daarom nog een laatste vraag stellen ter afsluiting van mijn verhaal:

Maak *jij* ook het verschil voor de jongeren voor wie dat niet vanzelf gaat?